

درس دوم: عجایب صنع حق تعالی
برگرفته از نرم افزار نگارستان ادب ویژه ادبیات نهم

کانال ادبیات نهم @mohammadi_A9

مروّت محمدی: سرگروه ادبیات استان مرکزی
دبیر دبیرستان علامه حلی

همراه: ۰۹۱۸۳۴۹۶۱۶۹

عجائب صنع حق تعالى

لحن: توصيفي نوع نثر: ساده و روان

عجایبِ صنَعِ حق تعالی

درس دوم

این درس به توصیف زیبایی‌های طبیعت می‌پردازد. توصیف یعنی وصف نمودن و جزئیات و ویژگی‌های یک پدیده را بازگو کردن. در وصف پدیده‌ها، توجه به عنصر تخیل مانند تشبیه و تشخیص و... اهمیت بسزایی دارد.

در خواندن این گونه متن‌ها، از لحن توصیفی و آهنگی آرام و لطیف، بهره می‌گیریم. همچنین دقت در مفهوم جمله‌ها در نوع بیان آهنگ کلام، مؤثر است. لحن توصیفی با هدف شرح و توصیف خصوصیات و ویژگی‌های پدیده‌ها به کار گرفته می‌شود.

ص ۱ بدان که هرچه در وجود است، همه صنغِ خدای تعالی است. آسمان و آفتاب و ماه و ستارگان و زمین و آنچه بر وی است، چون کوهها و بیابانها و نهرها و آنچه در کوههاست، از جواهر و معادن و آنچه بر روی زمین است، از انواع نباتات و آنچه در بر و بحر است، از انواع حیوانات و آنچه میان آسمان و زمین است، چون میغ و باران و برف و تگرگ و رعد و برق و قوس قزح و علاماتی که در هوا پدید آید، همه عجایبِ صنغِ حق تعالی است و این همه آیاتِ حق تعالی است که تو را فرموده است تا در آن نظر کنی. پس اندر این آیات، تفکر کن.

در زمین، نگاه کن که چگونه بساط تو ساخته است و جوانب وی فراخ، گسترانیده و
از زیر سنگ‌های سخت، آب‌های لطیف روان کرده، تا بر روی زمین می‌رود و به
تدریج بیرون می‌آید؛ در وقت بهار بنگر و تفکر کن که زمین چگونه زنده شود و چون دیبای
هفت رنگ گردد، بلکه هزار رنگ شود.

نگاه کن مرغان هوا و حشرات زمین را هر یکی بر شکلی دیگر و بر صورتی دیگر و همه از یکدگر نیکوتر؛ هر یکی را آنچه به کار باید، داد و هر یکی را بیا موخته که غذای خویش چون به دست آورد و بچه را چون نکه دارد تا بزرگ شود و آشیان خویش چون کند. در مورچه نگاه کن که به وقت خویش غذا چون جمع کند.

اگر در خانه ای شوی که به نقش و گچ، کنده کرده باشند، روزگاری دراز، صفت آن کوی و تعجب کنی و همیشه در خانه خدایی، هیچ تعجب نکنی! و این عالم، خانه خداست و فرش وی، زمین است و لکن سقفی بی ستون و این، عجب تر است و چراغ وی ماه است و شعله وی آفتاب و قندیل های وی ستارگان و تو از عجایب این، غافل؛ که خانه بس بزرگ است و چشم تو بس مختصر و در وی نمی گنجد.

ص ۳ و مثل تو چون مورچه‌ای است که در قصر ملکی سوراخی دارد؛ جز غذای خویش و یاران خویش چیزی نمی‌بیند و از جمال صورت قصر و بسیاری غلامان و سریر ملک وی، هیچ خبر ندارد.

اگر خواهی به درجه مورچه قناعت کنی، می‌باش و اگر نه، راحت داده‌اند تا در بستان معرفت حق تعالی، تماشا کنی و بیرون آیی؛ چشم باز کن تا عجایب بینی که مدهوش و متحیر شوی.

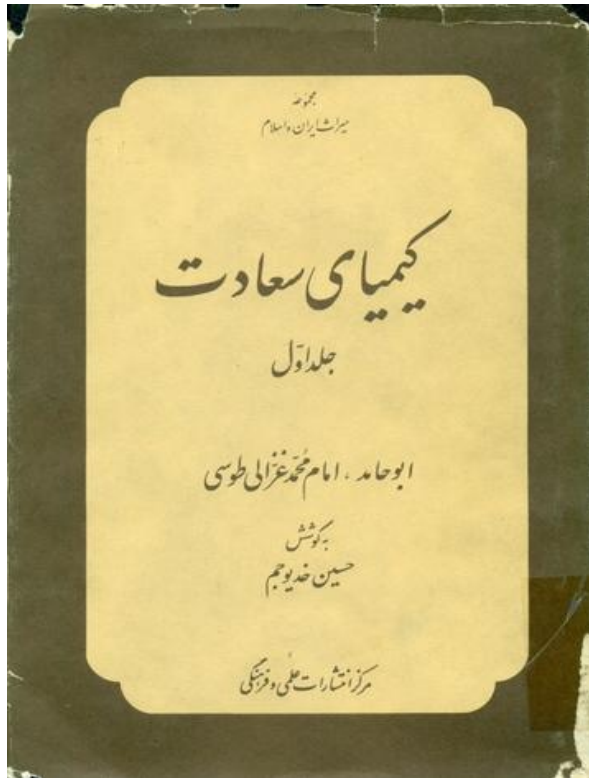
کیمیای سعادت، امام محمد غزالی

تاریخ ادبیات

محمد غزالی به سال ۴۵۰ هجری قمری در توس خراسان، دیده به جهان گشود. در دوران کودکی در زادگاهش تعلیمات خود را فرا گرفت. پدرش از رشتن پشم، گذران زندگی می‌کرد. آنچه می‌رشت در دکانی در بازار پشم فروشان می‌فروخت و بدین سبب او را غزالی می‌گفتند. از آثار مهم وی می‌توان: کیمیای سعادت، احیاء العلوم الدین، نصیحة الملوک و تهافت الفلاسفه را نام برد.

کیمیای سعادت کتابی به زبان فارسی از امام محمد غزالی (۵۰۵ - ۴۵۰) در قرن پنجم است. این کتاب در ۴ رکن بنا شده است:

- ۱- شناخت نفس خویش،
- ۲- شناخت حق تعالی،
- ۳- شناخت دنیا،
- ۴- شناخت آخرت.

معنی واژگان

صنع : آفرینش، احسان / وجود : جهان / جواهر : گوهر، جمع مکسر جوهر / نباتات : گیاهان .
بر : خشکی / بحر : دریا / میغ : ابر / قوس قزح : رنگین کمان / علامات : نشانه ها / عجایب : شگفتی ها /
آیات : نشانه ها / پدید آمدن : به وجود آمدن، آشکار شدن
نیکوتر : زیباتر / پیاموخته : یاد داده / آشیان : لانه
: قندیل : چراغدان / مختصر : کوتاه بین
: مَلِك : پادشاه / جمال : زیبایی / سریر مُلک : تخت پادشاهی
قناعت : راضی شدن ، قانع بودن / معرفت : شناخت / مدهوش : سرگشته ، حیران
سوراخ : لانه / بیرون آیی : از جهل و غفلت خارج شوی

توضیحات ادبی درس دوم

ص ۱- « بدان »: فعل امر است به معنی آگاه باش / « چون »: در عبارت « چون کوه ها » حرف اضافه است، به معنی مثل و مانند به کار رفته است / **جواهر و معادن:** جمع مکسر هستند و علامت جمع ندارند. / مرجع ضمیر « وی »، زمین است. / «انواع» در از انواع نباتات، هسته. **آسمان و آفتاب و ماه و ستارگان و زمین:** مراعات نظیر (تناسب) دارند. تمام درس شبکه معنایی است.

« را » در « تو را را فرموده است » حرف اضافه، « تو » متمم / **این همه آیات:** این : صفت اشاره وابسته پیشین، **همه:** وابسته پیشین، صفت مبهم، آیات: هسته. **بر و بحر:** تضاد / **میغ و باران و برف و تگرگ و رعد و برق:** مراعات نظیر

ص ۲- نهاد در جمله (که چگونه بساط...) و جملات سوم و چهارم، « خداوند » است. **دیبا:** متمم سخت، لطیف و هفت رنگ : صفت بیانی . **تشبیه:** زمین پرگل به دیبای هفت رنگ / **سخت و لطیف:** تضاد / **زنده شده زمین:** تشخیص .

در زمین نگاه کن که چگونه بساط تو ساخته است و جوانب وی فراخ گسترانیده: به روی زمین نگاه کن و ببین چگونه آن را مانند فرشی برای تو آماده کرده است و اطراف آن را وسیع و گسترده نموده است. ساخته: فراهم، مهیا و آماده.

ص ۳-هریکی بر شکلی دیگر و بر صورتی دیگر و همه از یکدگر نکوتر: هر کدام شکل مخصوص خود و متفاوت دارند و هریک از دیگری بهتر و زیباتر است.

- **هریکی را آنچه به کار باید، داد:** به هر موجودی آن چیزی را که مورد نیازشان بوده، داده است. (۲ جمله)

« چون » در عبارت غذای خویش چون کند و بچه را چون نگاه دارد، به معنی چگونه و قید پرسش است.

هریکی وهمه: ضمیر مبهم.

مرغان، حشرات: متمم، « را » حرف اضافه است.

هوا: اینجا به معنی آسمان.

- دنیا به خانه خدا ، زمین به فرش ، آسمان به سقف بی ستون ، ماه به چراغ ، خورشید به شعله و ستارگان به قندیل تشبیه شده اند / آرایه تکرار دارد (است) .
سقفی بی ستون: تلمیح به آیه ۲ سوره رعد .

فرش وی زمین است: زمین: مشبه / فرش: مشبه به.
این عالم ، خانه خداست : این : صفت اشاره ، وابسته پیشین / عالم : هسته / خانه : هسته
/ خدا: وابسته پسین ، مضاف الیه .

« شوی » در جمله اول به معنای ، « بروی »: فعل غیر اسنادی، مضارع التزامی.
« آفتاب ، ستارگان، غافل و مختصر»: مسند / در بند دوم « حذف فعل » به کار رفته است.

چراغ وی ماه است: چراغ : هسته / وی: وابسته پسین، مضاف الیه / ماه: هسته / روزگاری دراز ، نقش قیدی دارد .

خانه بس بزرگ است و چشم تو بس مختصر و در وی نمی گنجد: جهان بسیار وسیع است و تو کوتاه نظر هستی و قدرت درک بزرگی آن را نداری.

ص ۳- «مورچه» در سطر اول ، متمم .

در سطر اول انسان کوتاه بین به مورچه تشبیه شده است. قصر، مَلِك، غلام و سریر: آرایهٔ مراعات نظیر / قصر: نماد وسعت و بزرگی / مورچه: نماد انسان های کوتاه نظر.

بستان معرفت حق تعالی : اضافهٔ تشبیهی / « ت » در راهت: متمم / راهت داده اند : به تو اجازه داده اند / مدهوش و متحیر : مسند .

راحت داده اند تا در بستان معرفت حق تعالی، تماشا کنی: به تو فرصت و اجازه داده اند تا در باغ شناخت خدای بلند مرتبه گردش کنی و ببینی.

تماشا کنی و بیرون آیی: هر دو فعل مضارع التزامی / تماشا بکنی و بیرون بیایی.

واژه شناسی ۱

واژه	ریشه	هم خانواده
تعالی	عَلَو	متعالی
بساط	بسط	انبساط
جوانب	جَنَب	جانب
مختصر	خَصَرَ	اختصار
صورت	صَوَرَ	تصویر
منزوی	زَوَى	انزوا
مدهوش	دَهَشَ	دهشت

واژه شناسی ۲

معنی	جمع	مفرد
جهان	عَوَالِم	عَالَم
دانشمند	عُلَمَا	عَالِم
فرشته	مَلَائِك	مَلَك
پادشاه	مُلُوك	مَلِك
قلمرو، فرمان روایی	مُلُوك	مُلْك
زمین، خانه	اِمْلَاك	مِلْك

◀ وابسته‌های گروه اسمی ۱

در پایه هفتم خواندیم که اسم وابسته‌هایی دارد. این نوع از وابسته‌ها اگر پیش از اسم آورده شوند و مفاهیمی چون اشاره، شمارش، پرسش، تعجب و... را بیان کنند به آنها وابسته‌های «پیشین» می‌گویند و اگر پس از اسم به کار روند و ویژگی‌های اسم را بازگو کنند، آنها را وابسته‌های «پسین» می‌نامند. مانند:

هسته

هسته گروه اسمی ، همان اسمی است که کلمه ها یا بخش های دیگر به آن افزوده می شوند . گروه اسمی ، گروهی است که هسته آن ، اسم یا ضمیر باشد ، این گروه ممکن است از یک یا چند واژه ساخته شده باشد . اگر فقط یک واژه باشد، همان یک واژه (اسم یا ضمیر) هسته به شمار می آید. پس یک گروه اسمی می تواند فقط از یک واژه تشکیل شود.

مرد / این مرد / این دو مرد / این دو مرد بزرگ / این دو مرد بزرگ شهر

هسته وابسته پیشین(صفت اشاره) / صفت شمارشی/ وابسته پسین(صفت بیانی)/ وابسته پسین(مضاف الیه)

راه شناخت هسته:

۱- اولین واژه ای که در گروه اسمی نقش نمای اضافه (کسره یا یِ) بپذیرد، هسته است.
مثال: **کتاب** ادبیات فارسی / (کتاب) کسره دارد وهسته است.

۲- اگر در یک گروه اسمی واژه کسره دار، وجود نداشت، آخرین واژه، هسته است.
مثال: این سه **نفر** / (نفر)، هسته است.

آیا می دانید:

- ۱- قبل از « هسته » واژه کسره دار به کار نمی رود و واژه هایی که بعد از هسته می آیند، وابسته هستند. این **دوستِ** مهربانِ من
- ۲- اگر هسته دارای نشانه جمع باشد، نشانه جمع، وابسته پسین است و نباید آن را جزء هسته محسوب کرد. مثال: دانش آموزان کلاس نهم. در این گروه اسمی، سه وابسته « **ان**، کلاس، نهم » به کار رفته است.
- ۳- اگر هسته، نشانه « ی » نکره بپذیرد، دیگر با (کسره یا یِ) نمی آید. مثال: کتابی خواندنی. کتاب: هسته / ی نکره و خواندنی: وابسته پسین
- ۴- صفت برترین، (عالی) جزء وابسته های پیشین است. مثال: بهترین کتاب
صفت برترین
- ۵- هسته، در گروه های اسمی در نقش های اصلی « نهاد، مفعول، متمم، مسند و منادا » به کار می رود.
- ۶- وجود هسته در گروه اسمی اجباری و وجود وابسته، اختیاری است.

وابسته های پیشین

وابسته های پسین

صفت بیانی	مضاف الیه	صفت شمارشی با پسوند م	نشانه های جمع	«ی» نشانه نکره	هسته	صفت شمارشی ترتیبی	صفت شمارشی اصلی	صفت مبهم	صفت تعجبی	صفت پرسشی	صفت اشاره
کتاب خوب	کتاب علی	کتاب سوم	کتاب ها	کتابی		سومین کتاب	بیست کتاب	هر کتاب	چه کتابی!	کدام کتاب؟	این کتاب

پيله : پرده نازکی که کرم
 ابریشم از لعاب دهان خود به
 دور خود می تند و در میان
 آن محصور می شود.
 تنیدن: بافتن
 منزوی : گوشه نشین
 محبس: زندان
 رستن: رها شدن
 خلوت نشستن : گوشه گیری
 کردن
 وار هیدن : رها شدن ،
 قفس : اینجا به معنای پيله

۱

در پيله تا به کی، بر خویشتن تنی؟
 پر سید کرم را، مرغ از فروتنی
 تا چند منزوی در کنج خلوتی؟
 در بسته تا به کی، در محبس تنی؟
 در فکر رستم - پسخ بداد کرم -
 خلوت نشسته ام زین روی، منحنی
 همسال های من، پروانگان شدند
 بستند از این قفس، گشتند دیدنی
 در جس و خلوتم، تا وار هم به مرگ
 یا پر بر آورم بحر پریدنی
 اینک تو را چه شد، کای مرغ خاکگی
 کوشش نمی کنی، پزی نمی زنی؟

۵

نوع ادبیات: تعلیمی
 لحن: تعلیمی
 نوع شعر: مناظره
 قالب شعر: قطعه
 مصرع

علی اسفندیاری (نیما یوشیج)

توضیحات ادبی شعر پرواز

- ۱- این یک شعر نمادین است. کرم نماد انسان های در حال تلاش و تکاپو است که می خواهند فضای جدیدی را تجربه کنند. مرغ، نماد انسان های ساکن و بی تحرکی است که از تلاش و خلاقیت گریزانند.
- ۲- فروتنی در بیت اول به معنی « تواضع » **نیست**، بلکه حالت فیزیکی ظاهری و تنبلی مرغ مورد نظر است.
- ۳- مرغ در ادبیات به معنی هرنوع پرنده است؛ اما اینجا به معنی مرغ خانگی (ماکیان) است.
- ۴- « تَنی » در مصراع اول، مضارع اخباری است. می تنی
- ۵- خلوت نشسته ام، زین روی منحنی: واژگان خلوت و منحنی نقش قیدی دارند.
- ۶- « دیدنی » در بیت ۴ **ایهام** دارد. ۱- قابل دیدن شدند (چون در پيله بودند) ۲- زیبا شدند.
- ۶- در حبس و خلوتم تا وارهم به مرگ: در زندان و تنهایی به سر می برم تا با مرگ از این زندان رهایی پیدا کنم.
- ۷- در تمام شعر آرایه تشخیص وجود دارد.

ایهام

آوردن واژه ای است با حداقل دو معنی که یکی نزدیک به ذهن و دیگری دور از ذهن باشد. مقصود شاعر معمولاً معنی دور و گاه هر دو معنی است..
ایهام، نوعی بازی با ذهن خواننده است. در ایهام واژه یا عبارت به گونه ای است که ذهن بر سر دو راهی قرار می گیرد و نمی تواند در یک لحظه یکی از آن دو را انتخاب کند.
زمانی می توانیم آرایه ایهام را دریابیم که به معانی مختلف واژه ها و عبارت ها آگاه باشیم.

وز عمر مرا جز شب دیجور نمانده است

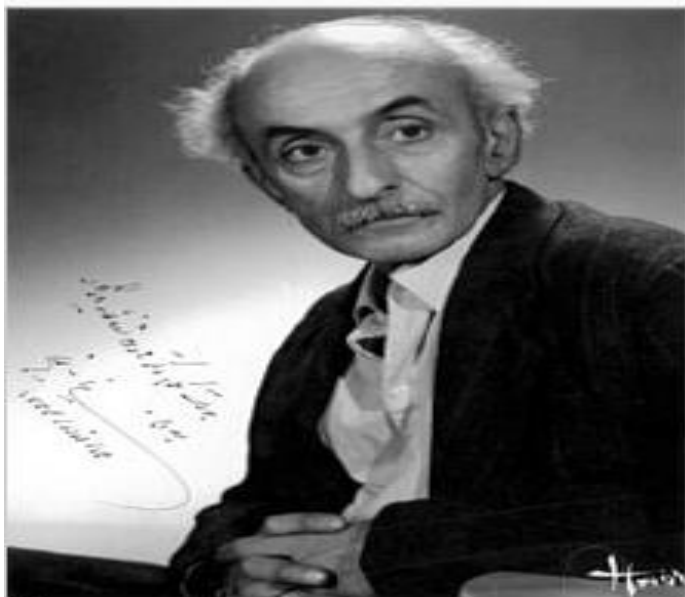
بی **مهر** رخت، روز مرا نور نمانده است
مهر: ۱- عشق و محبت، ۲- خورشید

شاید به خواب **شیرین**، فرهاد رفته باشد

دیشب صدای تیشه از بیستون نیامد
شیرین: ۱- گوارا و دل پذیر، ۲- نام معشوقه فرهاد

تاریخ ادبیات

علی اسفندیاری مشهور به نیما یوشیج، (۱۲۷۴-۱۳۳۸) ه.ش، پدر شعر نو است. نیما با منظومه «افسانه» انقلابی در دنیای شعر به پا کرد. او این اثر را به معلم خود، نظام وفا، تقدیم کرد. پیکر نیما بنا بر وصیت خود او در خرداد ۱۳۸۶ از امام زاده عبدالله تهران به خانه اش در «یوش» از توابع شهر نور مازندران، انتقال یافت. از دیگر آثار او می توان به «ای شب» و «قصه رنگ پریده» اشاره کرد.

تصویری از نیما به همراه حاشیه‌هایی
مورخه ۱۴ خرداد ۱۳۳۴

کرم یادآوری‌مانه

من از یادت نمی‌کاهم تو را من

چشم در ایم

پرسش های چهار گزینه ای درس دوم

۱- برای خوانش متن « عجایب صنع حق تعالی » استفاده از چه لحنی مناسب تر است؟

الف) حماسی ب) تعلیمی ج) توصیفی د) روایی

۲- در کدام گزینه، تشبیه به کار نرفته است؟

الف) چون دیبای هفت رنگ گردد ب) فرش وی ، زمین است

ج) چراغ وی ، ماه است د) تو از عجایب این غافل

۳- کدام گزینه با عبارت زیر، تناسب کمتری دارد؟

« و اگر نه راحت داده اند تا در بستان معرفت حق تعالی، تماشا کنی »

الف) شناخت خدا بدون شناخت پدیده هایش، ممکن نیست

ب) هر انسانی شایستگی شناخت خدا را ندارد.

ج) شناخت خلقت، به شناخت خدا کمک می کند.

د) یکی از راه های شناخت خداوند، گردش در بستان معرفت الهی است.

۴- در عبارت « چه خداوند توانایی! » نوع وابسته پیشین را مشخص کنید.

الف) صفت تعجبی ب) صفت پرسشی ج) صفت اشاره د) صفت مبهم

۵- نقش « را » در کدام گزینه با سایر گزینه ها متفاوت است؟

الف) بچه را چون نگه دارد ب) هر یکی را بیاموخته

ج) هر یکی را آنچه به کار باید داد د) نگاه کن مرغان هوا را

- ۶- واژه « آیات » در عبارت « پس اندر این آیات تفکر کن»، به چه معناست.
الف) نشانه ها (ب) سخنان خداوند (ج) شگفتی ها (د) آیه های قرآن
- ۷- نوع فعل در مصراع « در پيله تا به کی، بر خویشتن تنی؟» چیست؟
الف) ماضی ساده (ب) مضارع التزامی (ج) مضارع اخباری (د) مضارع ساده

- ۸- نوع وابسته کدام گروه اسمی، با بقیه متفاوت است؟
الف) سریر مُلک (ب) صنع خدای (ج) غذای خویش (د) دیبای هفت رنگ

- ۹) در عبارت « این دانش آموزانِ خوبِ کلاس ما » چند وابسته وجود دارد؟
الف) سه (ب) شش (ج) چهار (د) پنج

- ۱۰) نقش دستوری واژه هایی که زیر آن خط کشیده شده است، به ترتیب کدام است؟
« چشم باز کن تا عجایب بینی که مدهوش و متحیر شوی»
الف) مفعول ؛ مسند ، مسند (ب) مفعول ، مسند ، مفعول
ج) مسند ، مسند، مفعول (د) مفعول ، مفعول ، مسند

پاسخ های تشریحی درس دوم

- ۱- ج) باتوجه به متن درس و بیان ویژگی ها و وصف آفریده های خدا، لحن توصیفی مناسب تر است.
- ۲- د) در گزینه الف وب، زمین به دیبای هفت رنگ و فرش و در گزینه ج ماه به چراغ تشبیه شده است.
- ۳- ب) به انسان و شایستگی شناخت خدا اشاره نشده است.
- ۴- الف) « چه » وابسته پیشین و صفت تعجبی است.
- ۵- الف) « را » در این گزینه نشانه مفعول و در سایر گزینه ها حرف اضافه است.
- ۶- الف) سایر گزینه ها بی ارتباط هستند.
- ۷- ج) می تنی، مضارع اخباری است.
- ۸- د) وابسته در سایر گزینه ها، مضاف الیه است.
- ۹- د) « این، ان، خوب، کلاس، ما » وابسته هستند.
- ۱۰- الف) عجایب، مفعول و مدهوش و متحیر، مسند هستند.

کانال ادبیات نهم @mohammadi_A

سرگروه ادبیات استان
دبیر دبیرستان علامه حلی
مروّت محمدی

همراه: ۰۹۱۸۳۴۹۶۱۶۹